ಪಿ. ವ್ಹಿ. ಮಠದ

# ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮಾಂಡಲೀಕ ಪದ್ಧತಿಯ ಸಂಬಂಧ-ಕೆಲವು ನೆನಪುಗಳು

ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೧೭೯೯ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಂಗ್ಲೀಷ್-ಮೈಸೂರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುವಿಗಾದ ಸೋಲು, ಬ್ರಿಟಿಷರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ನೆಲೆಯೂರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ಅನೇಕ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲು ಮಾಂಡಲಿಕ ರಾಜ್ಯಗಳು ಶಕ್ತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ವಿರೋಧ ಸುಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಸುಪ್ತವಿರೋಧವು ಸ್ಫೋಟವಾದುದನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಕೆಲ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಪ್ರಥಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮವೆಂದೂ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು 'ಸಿಪಾಯಿ' ದಂಗೆ ಎಂದೂ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇತಿಹಾಸ ನಿರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆಳರಸರ ಮನೋಭೀಷ್ಟ, ಇಂಗಿತ ಅರಿತು ಅವರನ್ನು ಸಂತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುವಂತೆ ಇತಿಹಾಸ ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುವದು, ಸತ್ಯಾಂಶ-ಮರೆಮಾಚುವದು ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ. ಗತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ಇತಿಹಾಸದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅಂದು ಚರಿತ್ರೆ ಕೇವಲ ರಾಜರ ವಂಶಾವಳಿ, ಅವರು ಗಳಿಸಿದಜಯ, ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರ ಇವುಗಳ ಕಥೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದ ಅಪಜಯಗಳೂ, ಲೋಪದೋಷಗಳೂ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದ ದೇಶದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ದೇಶದ ಅವನತಿಯ ಕಾರಣ ಮೊದಲಾದವು ಗೌಣವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು.

ಪರದಾಸ್ಯದಿಂದ ಪಾರಾಗಲು ರಾಜಮಹಾರಾಜರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಮಾಂಡಲೀಕರು, ಅಗಣಿತ ದೇಶಭಕ್ತರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಿಯರು ವೈಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿಯೂ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿಯೂ ಹೋರಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಕರು ಹುತಾತ್ಮರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಕ ಸಲ ಇಂಥ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾಂಡಲೀಕರ ಸಾಹಸದ ಕತೆಗಳು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾರದೆ ಮರೆಮಾಚಿಹೋಗಿವೆ. ೧೮೦೦ ರಿಂದ ೧೮೫೭ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂಡಾಯ ಅಸಂತೃಪ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನಡೆದುದಾಗಿದ್ದು, ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವೆಲ್ಲೂರು, ನಂದಿದುರ್ಗ, ಕಿತ್ತೂರು, ಮಂಗಳೂರು, ಕೊಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಿರೋಧಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆ ಅಂದರೆ ಉತ್ತರಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಈ ಘಟನೆಗಳು ಸುಳ್ಳಾಗಿಸಿದವು. ಮಂಗಳೂರು, ಅಮರಸೂಳ್ಯ ಮತ್ತು ಕಿತ್ತೂರುಗಳಲ್ಲಿ ೧೮೫೭ಕ್ಕಿಂತ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರುಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಇಂಗ್ಲಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆದ ಬಂಡಾಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ

ಬಂಡಾಯದ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದ ರೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಧಿಕಾರದ ಆಶೆಗಾಗಿ ಸಮ್ಮವರೇ ಆದ ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರದ್ರೋಹಿಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಒಳಸಂಚು ನಡೆಸಿ, ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯ ಗಳಿಗೆ ತಡೆಯೊಡ್ಡಿದ ಘಟನೆಗಳೂ ಸಾಕಷ್ಟಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ರಿಶ್ಚನ್ ಮಿಷನರಿಗಳೂ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಅವರ ಧೋರಣೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಅವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಸಲ ನಡೆದಿವೆ. ಗದಗ–ಬೆಟಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜರ್ಮನ್ ಮಿಷನರಿ ಸಂಸ್ಥೆ ಇದ್ದು, ಮಿ॥ ವರ್ಥ್ ಎಂಬ ಓರ್ವ ಜರ್ಮನ್ ಮಿಶನರಿಯು ಕಲೆಕ್ಟರನಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಗದಗ–ಬೆಟಗೇರಿಯ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮೊಹರ ಮ್ಮಿನ ದಿವಸ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹೂಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಚು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದೇರೀತಿ ಧಾರವಾಡ ದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಫ್‌ಮನ್ ಎಂಬ ಜರ್ಮನ್ ಮಿಶನರಿಯು, ಅಲ್ಲಿಯ ಕಲೆಕ್ಟರರಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರಬರೆದು, ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರ ತದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮತ್ತು ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಒಳಸಂಚೊಂದನ್ನು ಹೂಡಿರುವ ರೆಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಇಂಥ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿರೋಧವಿದ್ದಿ ತೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

೧೮೫೭ರ 'ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯ'ವು ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮಹತ್ವ ಪೂರ್ಣ ಘಟನೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಘಟನೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸ್ವಾಯತ್ತತೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಟ ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ೧೮೨೪ರ ಕಿತ್ತೂರ ಕ್ರಾಂತಿ, ೧೮೩೯ರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನೆ ತನದವನಾದ ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನ ಹೋರಾಟ ಇವು ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿವೆ. ಜನಜಾಗ್ರತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಅನೇಕ ಬಿರುಸಿನ ಕಾಯ್ದೆಗಳನು ಜಾರಿ ಗೊಳಿಸಿದರು. ಆದರೂ ಬ್ರಿಟಿಷ ವಿರೋಧ ನೀತಿ ಸಾವ ಕಾಶವಾಗಿ ದೇಶದಲ್ಲೆಡೆ ಹಬ್ಬತೊಡಗಿತು. ೧೮೪೫ರಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ನರಸಿಂಗರಾವ (ನರಸಪ್ಪ) ಎಂಬುವವನು ಕೊಹರೆನ್ ಎಂಬ ಅರೇಬಿಯನ್‌ನ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡೆದ್ದನು. ಜಾತಿ ಮತ ಪಂಥ ಗಳನ್ನೆಣಿಸದೆ ಹಿಂದೂ-ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಒಂದಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಇಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವೆನ್ನಬೇಕು. ಇದನ್ನರಿತ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಹಿಂದೂ–ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಒಡಕಿನ ನೀತಿಯ ಪ್ರಚೋದನೆಗೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾದರು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೇಡರ ಜನಾಂಗ ಯುದ್ಧ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಪರಿಣತರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕಾದುವವರಾಗಿದ್ದರು. ಇದನ್ನರಿತ ಬ್ರಿಟಿಷರು 'ನಿಶಸ್ತ್ರೀ ಕರಣ' ಕಾಯ್ದೆ (Dis-armament Act) ಯನ್ನು ೧೮೫೭ನೆಯ ಸೆಪ್ಟಂಬರ ೧೧ರಂದು ಜಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಂದರು. ಈ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ವಯ "ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಯಾರೂ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬಾರದು" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಸಂತುಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಇಂಥ ಅಸಂತುಷ್ಟರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾಗಿ ದ್ದನು. ಇವನು ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ತನ್ನಂತೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಕಳಕಳಿ ಇದ್ದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅನೇಕ ಮುಖಂಡರ ಜೊತೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸಿದನು. ಇಂಥವ ರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವರೆಂದರೆ ನರಗುಂದದ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ, ಮುಂಡರಗಿಯ ಭೀಮರಾಯ, ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೆಂಚನಗೌಡ, ಸೊರಟೂರ ಹಾಗೂ ಸಿರಸಂಗಿ ದೇಸಾಯರು.

ಬ್ರಿಟಿಷರು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ತಾಳಿ,ಅವನನ್ನು ಮುಗಿಸುವ ಸನ್ನಾಹದಲ್ಲಿ ದ್ದರು. ನಗನಗೇರಿಯ ಭೀಮರಾಯನಿಂದ ಅವನ ಕಾರ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಸುರಪುರದ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವ ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ ವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ನಗನಗೇರಿಯ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾಗಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕನಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಊರು ಬಿಡುವಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು. ಮೆಡೋಜ ಟೇಲರ ಕೂಡ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಊರು ಬಿಡುವಂತೆ ಉಪ ದೇಶಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಉಜ್ವಲ ದೇಶಪ್ರೇಮಿಯಾದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸಿದನು :"I desire to die for what I did and I will not ask to live like a coward, nor will I betray my

people.'' ಕೊನೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಂದ ಸೋಲಲ್ಪಪ್ಪುವದು ಖಚಿತವಾದ ನಂತರ ಅವರಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗದೆ ಸ್ವತಃ ಗುಂಡು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡನೆಂಬುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸತ್ಯಸಂಗತಿ. ಸುರಪುರದ ಪತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಿಯ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಆಘಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತಲ್ಲದೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರೋಧನೀತಿಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಬಲಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿತು.

ಸುರಪುರ ಪತನದ ನಂತರ ಬ್ರಿಟಿಷರ ದೃಷ್ಟಿ ನರಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಇದು ಕೂಡಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಪೇಶ್ವೆ ಸಂಬಂಧಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ (ಭಾಸ್ಕರರಾವ್ ಭಾವೆ) ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನು ತನ್ನ ನ್ಯಾಯಯುತ ಬೇಡಿಕೆಗಳಿಗಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಇವನು ಕೂಡ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಮಾಂಡಲೀಕರ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಬಂಡೇಳಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷರು ತಮ್ಮ ಉತ್ಪನ್ನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇನಾಮ ಜಮೀನುಗಳ ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತವಾಯಿತು. ಪೇಶ್ವೆಯವರಿಂದ ಜಮೀನು ಪಡೆದ ಇನಾಮದಾರರೇ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಈ 'ಇನಾಮ ಕಮಿಶನ್ನಿ'ನ ಕಾರ್ಯ ಒಪ್ಪದಾಯಿತು. ಇನಾಮ ಜಮೀನು ಹೊಂದಿದ ಎಲ್ಲ ಮುಖಂಡರಿಗೆ ಈ ಕಾಯ್ದೆಯಿಂದ ಭಯ ಉಂಟಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ಜಮೀನಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಲು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಹತ್ತಿದರು. ಈ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಅಂಥ ಜಮೀನುದಾರರ 'ಝಡ್ತಿ' ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ೧೮೫೭ರ ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ೧೮೫೮ರ ಮೇ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾತಾವರಣವು ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗುತ್ತ ನಡೆಯಿತು. ಈಗ ಈ ಮಾಂಡಲೀಕರಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಗಿತ ತಿಳಿಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಹೆಚ್ಚಿತು.

ಈಗ ನರಗುಂದದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿಯೇ ವಿರೋಧಿಸಿದನು. ಇದನ್ನರಿತ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಅವನ ಚಲನವಲನಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರು. ಮೇ ೨೯ಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಮರಾಠಾ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೊಲಿಟಿಕಲ್ ಏಜೆಂಟ್ ಎಂದು ನಿಯಮಕವಾದ ಚಾರ್ಲಸ್ ಮಾನ್ಸನ್ ನರಗುಂದದತ್ತ ನಡೆದನು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ರಾಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಭೆಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟನು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಈಗ ಪೂರ್ಣ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿಯಿತು. ಮಾನ್ಸನ್ ತನ್ನ ಜೊತೆ ಪೂರ್ಣಸಿಂಗ್ ಎಂಬ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠ ಸೇವಕ ಹಾಗೂ ಹತ್ತೆಂಟು ಸವಾರರನ್ನೊಳಗೊಂಡು ನರಗುಂದದತ್ತ ನಡೆದನು. ಸುರೇಬಾನಕ್ಕೆ ತಲುಪುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಂಗಿದನು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯಕ್ಕೆ ನೂರಿನ್ನೂರು ಜನರೊಡನೆ ಮಾನ್ಸನ್ ಸಾಹೇಬನ ಶಿಬಿರದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡಿದನಲ್ಲದೆ ಮಾನ್ಸನ್‌ನ ಕೊಲೆ ಮಾಡಿ ದತ್ತಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಂದ ಆತನ ಮೇಲಿನ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಈ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದ ಕರ್ನಲ್ ಮಾಲ್ಕಮ್ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ನರಗುಂದದೆಡೆ ಧಾವಿಸಿದನು. ಇದನ್ನರಿತ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಕೆಂಚನಗೌಡರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೋರಿದನು. ಆದರೆ ಮೊದಲೇ ತೀರ್ಮಾನವಾದಂತೆ ಅವರೆಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಅವರ ಸಹಾಯ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸಿಗದಾಯಿತು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ತೊರಗಲ್ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಓಡಿಹೋದನು. ಈ ಸಂಗತಿ ನಮ್ಮವರಿಂದಲೆ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡನು. ಅವನನ್ನು ಜೂನ್ ೧೨ಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲಾಯಿತು. ದತ್ತಕ ರದ್ದತಿ, ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರೀಕರಣ ಕಾಯ್ದೆ ಹಾಗೂ ಇನಾಮ ಕಮೀಶನ್‌ಗೆ ಬೇಸತ್ತು ಬಂಡೆದ್ದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಬಲಿಯಾದನು.

ನಂತರ ಮುಂಡರಗಿ ಭೀಮರಾಯ ಹಾಗೂ ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೆಂಚನಗೌಡರ ಸರದಿಯೂ ಬಂದಿತು. ನಾನಾಸಾಹೇಬರ ಪತ್ರದ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತನಾದ ಭೀಮರಾಯ ಎಲ್ಲ ಮಾಂಡಲೀಕರಿಗೂ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದನು. ಧಾರವಾಡದ ಆಗಿನ ಪೊಲೀಸ್ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟನಾದ ಥಾಮಸ್ ಎಂಬುವನು ಭೀಮರಾಯನ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿ ಇಡಲು

ಧಾರವಾಡದ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು (೧೦-೫-೧೮೫೮). ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರರಿಗೆ ಭೀಮರಾಯನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಸುಳುಹು ಹತ್ತಿದುದರಿಂದಾಗಿ ಭೀಮರಾಯ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದನು. ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ಪೊಲೀಸರು ಭೀಮರಾಯನ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಕಲೆಕ್ಟರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಭೀಮರಾಯ, ಕೆಂಚನಗೌಡ ಹಾಗೂ ಸೊರಟೂರ ದೇಸಾಯರು ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂಡೇಳುವ ಒಳಸಂಚು ನಡೆಸಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನಾಡಿದ ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೆಂಚನಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮದ್ದುಗುಂಡಿನ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ಡಂಬಳದ ಫೌಜುದಾರನು ಕಳಸಕ್ಕೆ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿದನು. ಇದು ನಿಜವೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಝಡತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಫೌಜುದಾರನಿಗೆ ಡಿ. ಎಸ್. ಪಿ. ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟನು. ಮೇ ೨೫ಕ್ಕೆ ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಝಡತಿ ಮಾಡಿ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೀಗ ಮುದ್ರೆಹಾಕಿ, ಕಾವಲಿರಿಸಿ, ಪೊಲೀಸ ಸಾಹೇಬನಿದ್ದ ಕಳಸಕ್ಕೆ ಸುದ್ದಿ ತಲುಪಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಭೀಮರಾಯ, ಕೆಂಚನಗೌಡ ಹಾಗೂ ಸೊರಟೂರ ದೇಸಾಯರು ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕಾವಲುಗಾರರ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಂದು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಮದ್ದುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಡಂಬಳದ ಕಡೆ ಹೊರಟರು. ಡಂಬಳದಲ್ಲಿ ಟ್ರೆಝರಿ ಲೂಟಿ ಮಾಡಿ ತೆರಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋದರು. ನಂತರ ಗದುಗಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಪೋಸ್ಟ್ ಹಾಗೂ ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್ ಆಫೀಸನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿಯನ್ನು ದೋಚಿದರು. ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಜನರು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕೆಂಚನಗೌಡರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಸಹಾಯ ಸಹಕಾರವನ್ನು ನೀಡಿದರು ಹಾಗೂ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು ಎಂದು ಥಾಮಸ್ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು.

ಭೀಮರಾಯ ಹಾಗೂ ಕೆಂಚನಗೌಡರು ಕೊಪ್ಪಳ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಹ್ಯೂಜೆಸ್ ಎಂಬ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯು ಹೊಸಪೇಟೆ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕೊಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಸೈನ್ಯವೆಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಳದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆಯಿತು. ಹರಿಹರದಿಂದ ಮೈಸೂರು ಸಿಲೇದಾರರೂ, ಲಿಂಗಸುಗೂರಿನಿಂದ ಹೈದರಾಬಾದದ ನಾಲ್ಕು ನಂಬರ ಪಡೆಯೂ, ಕರ್ನೂಲಿನಿಂದ ಕೆಲವು ಪಡೆಗಳೂ ಬಂದು ಕೂಡಲು ಹ್ಯೂಜೇಸ್‌ನು ಜೂನ್ ಒಂದನೆಯ ತಾರೀಖು ಮುಂಜಾನೆ ದಾಳಿಯ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದನು. ಭೀಮರಾಯನ ಜನರಿಗೆ ಕೊಪ್ಪಳ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹ್ಯೂಜೆಸ್ ತೋಪುಗಳಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮೂರು ಗಂಟೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಭೀಮರಾಯ ಮತ್ತು ಕೆಂಚನಗೌಡರು ಕೋಟೆಯ ಎರಡು ಬಾಗಿಲುಗಳ ನಡುವೆ ಕಾದುತ್ತ ಮಡಿದರು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ನಡೆದು ಹೋದ ಘಟನೆಗಳ ವಿವರಣೆಯಾಯಿತು.

ಮೇಲಿನ ಘಟನೆಗಳ ನಿಚ್ಚಳ ಪರಿಣಾಮ, ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಮುಖಂಡತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಮೇಲಿ ಆದುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಅವರು ಕೈಗೊಂಡ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳನ್ನೇ ಇವರೂ ಮುಂದುವರೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ರೇಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಶನ್, ಪೋಸ್ಟ್ ಆಫೀಸ್ ಸುಡುವುದು ಹಾಗೂ ಟ್ರೆಝರಿಗಳನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡುವುದು ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳು ಅಲ್ಲದೆ ವೇಷ ಮರೆಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗುವದು, ಇವೆಲ್ಲ ಮರುಕಳಿಸಿದವು. ಗಾಂಧೀಯುಗದ ಚಳವಳಿ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುಂಡಲೀಕರೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡೆದ್ದ ರೀತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಅವರ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಮೇಲಾದುದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಮೇಲಿನ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವದೆಂದರೆ, ಅನೇಕ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನಾಡಿ ಜನಾನುರಾಗಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಚಿತ್ರ ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡದೇ ಇರುವುದು. ಅಂಥವರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೆಂಚನಗೌಡರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಕೊಪ್ಪಳ, ಹಮ್ಮಿಗೆ, ಡಂಬಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಚನಗೌಡರು ಬಹಳೇ ಪ್ರಭಾವ ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲ ಆ ಭಾಗದ ಜನರಿಗೆ ಸುವರ್ಣಯುಗವಾಗಿ

ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೆಂಚನಗೌಡರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮರಾಠಿ ದಫ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಡಾ|| ಕೆ. ಎನ್. ಚಿಟ್ನೀಸ ಕೂಡ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಆದರೆ ಭೀಮರಾಯರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದುದೆಂಬಂತೆ ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಂದಾಕ್ಷಣ ಭೀಮರಾಯರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಂಚನಗೌಡರಿಗೆ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಬರೆದಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ಥಾನಿಕ ದಾಖಲೆಗಳು, ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳು ಕೆಂಚನಗೌಡರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿವೆಯಾದರೂ ಆಧುನಿಕ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಇವರ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನ ಹರಿಸಿದಂತಿಲ್ಲ. ಭೀಮರಾಯರು ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದರು. ಅಂತೆಯೇ ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವೆ ಅವರಿಗೆ ಓಲೆ ಬರೆದು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಆ ಭಾಗದ ಎಲ್ಲ ದೇಸಾಯರು, ಜಮೀನುದಾರರು ಹಾಗೂ ಪ್ರಮುಖರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಭೀಮರಾಯರು ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದು ಆ ಭಾಗದ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದ ಕೆಂಚನಗೌಡರ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಸಿ ಅವರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯ ಲಾಭವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಉಜ್ವಲ ದೇಶಪ್ರೇಮಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ದೇಶಗತಿಯನ್ನೇ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಭೀಮರಾಯರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಹಾಯಹಸ್ತ ನೀಡಿದ ಕೆಂಚನಗೌಡರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಚಿತ್ರಣ ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ. ಆದರೆ ಅವರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯ ಲಾಭ ಪಡೆದು ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಭೀಮರಾಯರ ಚರಿತ್ರೆಯೇ ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ.

ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಕೂಡ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆ ಮಾಡದೆ ತಮ್ಮ ಒಲವಿನ ವಿಚಾರಗಳತ್ತ ಗಮನ ಹರಿಸಿ ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಅಪಚಾರ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಸರಿಯಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಯೋಗ್ಯರಾದವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸದೆ, ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಂದು ಬಹಳವಾಗಿದೆ. ಸಂಕುಚಿತ ಮನೋಭಾವನೆಯಿಂದ, ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ವಿಚಾರವೇ ಸತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರೆದ ಇತಿಹಾಸ ಜನತೆಗೆ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತ ಚರಿತ್ರೆ ಒದಗಿಸಲಾರದು. ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಓದಿದಾಗ, ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಬರೆಯಬೇಕಿತ್ತು ಎಂಬ, ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರ ಹೆಸರುಗಳು ಕೂಡ ನಮೂದಿತವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬಾರದಿರದು. ಹೀಗಾಗದೆ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತ, ಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಚರಿತ್ರೆ ರಚಿತವಾಗಬೇಕು.

ಮಾಂಡಲೀಕರು ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗ ಹಾಗೂ ಬಲಿದಾನಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಹಿರಿಮೆ-ಗರಿಮೆಗಳು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಬರೆದರೆ ಅದರಿಂದ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಂಚನಗೌಡರಂಥ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಎಲೆಮರೆ ಕಾಯಿಯಂತೆ ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದು, ಈ ಮಾಂಡಲೀಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಆಧುನಿಕ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸುವಂತಾದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.